

MURÁDIN JENŐ

„A LÉLEK SZÍVÓS KÜZDELME A TÉRREL”

Virtuális séta 150 év kolozsvári kiállításain

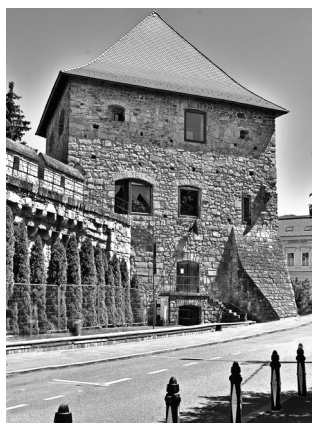
Kezdetben volt a kép, később a kiállítás, még később a műveknek otthont adó galéria.

Minden alkotó számára a *lenni* vagy *nem lenni* hamleti kérdés műveik nyilvános bemutatása, önmaguk megmérettetése. Ahogyan a költő vagy szépíró nem dolgozhat íróasztala fiókja számára – rendkívüli helyzetek kivételével –, úgy a képzőművész sem rejtőzködhet műtermének falai közé. Képből vagy szoborból testet öltött elkötelezettségét, valós vagy vélt tehetségét kívánja fölmutatni s egyben egzisztenciájának alapjait építgetni.

Mindezekért a hagyományosabb kultúrcentrumokban éppúgy meg kellett küzdeni, mint peremvidékeken. Különbség az, hogy utóbbi helyeken a megkésetttség vagy kilátástalanság gyakran visszavetette vagy elfedte az életesebb alkotói törekvéseket.

Ez a számvetés, egyfajta történeti mélyfúrással, Erdély szellemi központjának, Kolozsvárnak helyzetét tárja föl. Kiindulópontként az első kiállításokat, korai szóhasználatával *képkitételeket* veszi számba, zárófejezetként pedig a város *műcsarnokának* megépülését számítja tényleges korszakhatárnak.

A történeti Erdélyben Kolozsvár tipikus példája a lassan építkező művészközösségek törekvéseinek, a kezdeti bizonytalan lépésektől a mind ambiciózusabb tervekig. E folyamatok érzékeltetésére épp ezért esik a választás a guberniumi székhelyre előlépett városra. Másrészt a

**A történeti Erdélyben
Kolozsvár tipikus
példája a lassan épít-
kező művészközösségek
törekvéseinek,
a kezdeti bizonytalan
lépésektől a mind
ambiciózusabb tervekig.**

kor sajtójának, később kritikai irodalmának itt összpontosuló forrásanyaga segíti a téma árnyaltabb kifejtését. Ezekben az alkotó közösség szociográfiai élethelyzete éppúgy tükröződik, mint a bemutatkozási lehetőségek számbavétele. Utóbbi esetében a kérdés élesre állításának már képletszerű megfogalmazásával is találkozunk. Maksay Albert (1897–1971) a költő, szépíró és kritikus írta e sorokat 1942-ben. „Kolozsváron nem volt megfelelő műterem, nem volt alkalmas kiállító helyiség. Hol rendezték a tárlatokat? Akárhol, mindenütt! A sétatéri korszolyapavilonban, a piarista, a református, az unitárius gimnázium rajztermében, az Újságíróklub monostori úti, majd Farkas utcai helyiségeiben, a református teológián, az építőmunkások otthonában, egy-egy műkereskedésben, vagy a szintén nem nagyon alkalmas, de mégis legmegfelelőbb vármegyeházi üvegtetemben. A lélek szívós küzdelme volt ez a térrel.”¹

Ez a pontos látélet jószerint e tanulmány fejezetcímeit is kínálja. A számbavétel csak részben követheti az időrendiséget, inkább a kiállítások helyszínéből indulhat ki.

A Piarista Főgimnázium

■ A Farkas utca – Mikó Imre szellemes meghatározásával a kolozsvári Unter den Linden – tekintélyes épülete a déli soron álló Piarista Főgimnázium. A biedermeier kor jelentős portréfestője, Kissolymosi Simó Ferenc oktatta itt a rajzot és szépírást 1836-tól haláláig, 1869-ig, miközben a Kolozsvári Normál Rajzoda gyakorlati kurzusainak is irányítója volt. Simó egy alkalommal, addig ismeretlen kezdeményezéssel állt elő. Iskolai növendékeinek és magántanítványainak közel másfélszáz munkájából 1853. július 24-én kiállítást szervezett a líceum dísztermében. Az esemény nyilvános volt, belépődíj nélkül bárki látogathatta.² Némi túlzással ez tekinthető Kolozsvár első képzőművészeti tárlatának.

Ugyanez a helyszín adott otthont annak a hagyományos értelemben vett képzőművészeti kiállításnak, amelyen a magyar Képzőművészeti Társulat mutatkozott be Kolozsváron 1883-ban a helyi kisszámú művészközösség bevonásával. A gr. Zichy Jenő kezdeményezésére létrejött tárlaton a budapesti művészegyesületnek negyven tagja 250 alkotását hozta le az erdélyi városba és állította ki a főgimnázium dísztermében. Hozzájuk csatlakozott, 40 képpel de külön teremben, a helyi művészcsoporthoz három tagja, Melka Vince, Kóváry Endre és Sárdi István. A február 8-án megnyílt tárlatnak plakátja és katalógusa volt, és március közepéig, kapuzárásig várározáson felül, mintegy 2000 látogatója volt.³

Sokkal később, már egy másik korszakban a nagybányai művésztelepen dolgozó Teleki Ralph és Teleki Bella állított ki 1930 márciusában a főgimnázium termeiben.

Bár közben változtak a helyszínek, az iskola jól fölszerelt rajzterme és a belőle nyíló kis rajztanári iroda képletesen több alkotónk pályaválasztásának iránymutató helyszíne volt. Diviaczky Rezső, Debitzky István, Szopos Sándor, majd a későbbi tanártársak figyelték innen növendékeik előmenetelét. Diviaczky akvarellképeiből az 1920-as években maga is kiállított az iskola egyik földszinti termében.

■ A város főteréből nyugatra nyíló Belmonostor (Unió, Memorandumului) utcában álló kétemeletes épület történelmünk és művelődéstörténetünk igencsak fontos helyszíne. Két országgyűlésnek is színhelye, utóbb az 1848-as diétáé, ahol a forradalom kezdetén Erdély és Magyarország unióját kimondták. Tágas belső tere sokféle célt szolgált. Itt alakult meg az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az EMKE.

Nagytermében a zenetörténet olyan nagyságai léptek föl, mint Liszt Ferenc, Johannes Brahms. Ugyanakkor bálók, vigasságok helyszíne is volt. 1864 novemberében itt állítottak ki először közösen Kolozsvár éledező művészársadalmának alkotói, Barabás Henriette, Simó Ferenc, Kőváry Endre.⁴ Itt szervezte akvarellképeiből kolozsvári kiállítását 1874 decemberében a Bukarestből pár hétre erdélyi szülőföldjére hazalátogató Szathmári Pap Károly.⁵

A századvég jelentős közösségi tárlatának, a budapesti Nemzeti Szalon vidéki kiállításának is ez lett a helyszíne. Erre az eseményre 1895 tavaszán került sor. S miként korábban is volt rá példa, a kolozsvári művészcsoport ezúttal is csatlakozott a Budapestről érkezett „műcsarnoki” festőkhöz. Nagy gondot jelentett a Redut termének átalakítása a 146 mű befogadására. Kettős kicsiny ablakival, kopott vörös falszínével a helyszín sok fejtörést okozott a tárlatot előkészítő Kacziány Ödön és Vastagh György festőművészeknek. Nagyon is szükségük volt a mindig tevékeny Sándor József, az EMKE alelnök-főtítkárának a közbenjárására. Ahogyan emlékeztek rá, „az ő buzgalmának, s az ügy iránti nemes lelkesedésének volt köszönhető a siker a maga teljességében”.⁶

A Redut volt a helyszíne a Kolozsvár-témájú plakátpályázat kiállításának, melyet sok évvel később, a bécsi döntés után 1941-ben Keledy Tibor polgármester kezdeményezett. Szintén a Redut fogadta be elsődlegesen a kolozsvári képtár raktárakban elfekvő műveit 1952 és 1959 között, míg azután át nem költözhetett a főtéri Bánffy-palotába. De ez már egy másik korszak története.

A sétatéri korcsolyapavilon

■ A millenáris ünnepek és Fadrusz Mátyás-szobrának kissé megkésett, de nem lankadó örömmel várt fölavatása mozgósította a számában gyarapodott kolozsvári művészközösséget. Az ezredfordulón létrejött az *Erdélyi Szépművészeti Társaság* (1899–1904), mely a mozgalmassá vált idők szellemében egy szinttel magasabbra kívánta emelni a művészeti megnyilatkozások értékét. Közös kiállítás terveit fontolgatták, melyet végül, logikus lépésként a Mátyás-szobor fölavatására időzítettek. A kérdés az volt, milyen kiállítóteret találjanak, mely akár hosszabb távon is alkotóik rendelkezésére álljon. Így esett a választás a város Sétatérén pár éve Pákei Lajos építész tervei szerint megépült Korcsolyacsarnokra. A tóparti egyemeletes, impozáns épületen azonban kellő átalakításokat kellett végezni. Szükség volt erre, hogy ha ideiglenesen is, de nagyszámú alkotást fogadhasson be, és kellő fényviszonyokat biztosítson a műveknek. Az átalakításra magát a tervezőt, Pákei Lajost kérték föl. Pákei az 1900-as év őszére el is készült a tervekkel, melyek lényege az volt, hogy a legfelső szint három termet egyesítő mennyezetére kettős üvegű fölülvilágítót szereltek fel. Ez a megoldás biztosította a művek érvényesülését segítő szórt fényt. Az anyagi kiadások egy részét, 800 koronát Peielle Róbert, a módos kolozsvári kereskedőcsaládból származó festő-

művész adományozta, aki egyébként az Erdélyrészi Szépművészeti Társaság életre hívásának is kezdeményezője volt. Közben Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter 2000 koronát utalt ki számukra.

A sétatéri korcsolyacsarnok egy mai felvételen, Beyer M. Katalin fényképfelvétele

Ilyenformán olyan tér állott a művészek rendelkezésére, amely valamiképpen szerény előzménye lett a sok évvel később megépült kolozsvári Műcsarnoknak.

A kiállítás 1902. október 12-én, a Mátyás-szobor fölavatásának napján nyílt meg. Kép- és szoboranyagát azonban az erdélyi művészek mellett nagyobbrészt az Országos Magyar Képzőművészeti Társaság alkotóinak részvételével erősítették föl. Az ünnepelt Fadrusz jelenléte mellett olyan művészek mutatkoztak be rajta, mint Benczúr Gyula, Lotz Károly, Vaszary János, Ferenczy Károly. Erkölcsi siker volt ez a kolozsvári művészek számára, de anyagilag ráfizetéses. A kiadások, a premierként generátorokkal biztosított villanyvilágítást is beleszámítva, 10 000 koronára rúgtak.

Az Erdélyrészi Szépművészeti Társaság 1903 őszén ugyanitt és ugyanilyen összetételben szervezett közösségi kiállítása sem zárult biztatóbb eredménnyel.⁷ Figyelemre méltó viszont, hogy egy kiállítás-kritika kifejezetten „műcsarnokként” említi a sétatéri pavilont.⁸ És ez a hely, ha nem is folyamatosan, továbbra is követhető mozzanatokban szolgálta az erdélyi képzőművészet ügyét.

A művészetek huszadik század eleji megújulásának útján kiemelkedő események színtere lett a sétatéri csarnok. A budapesti MIÉNK (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre) mutatta be itt tagjainak modern szemléletű műveit. A kiállítást 1909 tavaszán Bölöni György és Kernstok Károly szervezte, s azon olyan művészek vettek részt, mint Rippl-Rónai József, Czöbel Béla, Gulácsy Lajos, Perlrott Csaba Vilmos, Ziffer Sándor. A tárlatot, melyet Kolozsvár után Nagyváradon és Aradon is bemutattak, Dutka Ákos, a holnaposok költője „forradalmi

vakmerőségnek” nevezte.⁹ Amit láttak, az nagyon is megosztotta a kolozsvári közönséget. Szembeállította a progresszió híveit a „moha lovagok” konzervativizmusával. Előbbiek érdekében dr. Lukács Hugó, esztéta, Ady orvosa érvelt a kor sajtójában.¹⁰

A közhatalom-változás után ugyanitt szervezték meg öt nagy teremben 1919 júniusában az első összerdélyi tárlatot.

Nyomatékos súlya van annak, hogy a két világháború között megalakult kolozsvári Szépművészeti Iskola éppen a sétatéri Korcsolyapavilonban rendezkedett be. 1925–1932 közötti működésének évváró kiállításait is itt rendezték meg. Ezen tűnt föl először az új erdélyi művészközösség olyan kiválósága, mint Tasso Marchini, Szervátiusz Jenő, Mohy Sándor, Incze János, Fülöp Antal Andor.

A vármegyeház termei

■ A millenáris években az Alpár Ignác tervezte kolozsvári vármegyeház kínált kézenfekvő alkalmat kiállítások sorának szervezésére. A kétemeletes, magas óratoronnyal díszített épület 1896–97-ben készült el. Belső terei közül többet is kiigényelhetek akár nagyméretű tárlatok rendezésére, annál is inkább, mivel ez külön jövedelmet jelentett az intézmény számára. Fizetni kellett a terem fűtését, világítását, alkalmasint a kiállított műtárgyak őrzését is. Áttekintve a fennmaradt katalógusokat és kiállítás kritikákat, az 1910 és 1943 között itt bemutatott tárlatok száma meghaladja az ötvenet. Képeket-szobrokat állítottak ki a nagy és kis ülésteremben, néha egy-egy emeleti helyiségben, de döntő módon inkább az alkalmasabbnak ítélt, otthonosabb hangulatú *földszinti üvegteremben*. Bármilyen széljárása volt is a fordulatossá történelmi időknek, románok, magyarok egyaránt kiigényelheték a termeket. A királyi diktatúra idején (1938–40), amikor az épület az új adminisztratív felosztás nyomán a Szamos királyi helytartóság székhelye lett, Coriolan Tătaru helytartó éppenséggel megértőnek bizonyult magyar művészek kérelmei iránt.

Nyitó eseménye e tárlatsorozatnak a budapesti Művészház 1910 június-júliusában szervezett kolozsvári bemutatkozása volt. A Rózsa Miklós alapította és gr. Teleki Géza által támogatott művészeti egyesület szervezői, hasonlóképpen a MIÉNK egy évvel korábbi tárlatához, a modern szemléletű alkotók munkáiból válogattak, melyekhez erdélyi és partiumi művészek képeit is társították (Ács Ferenc, Balogh István, Tibor Ernő)¹¹ A kiállított műveket a földszinti nagyteremben helyezték el.

Az üvegtermet első ízben Tibor Ernő, a váradi Holnaposok festője igényelte ki 1912 tavaszán. Tőle szintén modern szemléletű műveket, köztük dachauai városképeket láthatott a kolozsvári közönség.

A világháború megszakította a művészeti jelentkezéseket. 1921-ben azonban már ismét helyszíne lett a vármegyeházi nagyterem egy különösen jelentős bemutatkozásnak. Ez volt a többnyelvű katalógussal kísért, immár másodízben szervezett összerdélyi tárlat.¹² Egy lelkes román műpártoló, Gheorghe Bacaloglu ezredes, a *Cele trei Crișuri* folyóirat kiadója hozta tető alá az erdélyi nemzetiségűeknek tett gesztusként, a kultúrközeledés jó szándékú elképzelései alapján.

Tekintettel a két világháború között fölélnkült művészeti életre itt csak a jelentősebb kiállítások fősorolásának van helye és lehetősége. Kivételt csupán a festő Nagy István több jelentkezése követel ki magának. Az ő hatása az erdélyi magyar és román művészetre máig kitapintható nyomokat hagyott. Másrészt ké-

peinek legnagyobb kolozsvári kollekciója innen került a műgyűjtő-orvos Tătaru Coriolan sokáig egyben tartott, egész falakat kitapétázó házi képgalériájába.

A Demian–Szolnay–Widmann kiállítás plakátja 1925

Álljon itt a fontosabb kiállítások sora. Ferency Valér (1922), Felsőbányai művészcsoporthoz (1923), Demian–Szolnay–Widmann (1925), Nagy István (1926), Elena Popea (1926), Nagy István (1927), Alexandru Pop (1927), Nagy István (1928), Perlrott Csaba Vilmos – Gráber Margit (1929), Mattis Teutsch János (1929), Aurel Ciupe (1929), Nagybányaiak csoportkiállítása (1930), Jándi Dávid (1931), Fiatal képzőművészek: Tasso Marchini, Letiția Muntean, Radu Pușcariu (1932), Gáll Ferenc (1932), Szervátiusz Jenő – Petre Abrudan (1932), Eugen Gâscă (1934), Carl Hübner (1937), Eugen Gâscă – Fülöp Antal Andor (1938), Nagy István pustumus tárlata (1939), Vásárhelyi Z. Emil (1939), a Barabás Miklós Céh fiatal művészei (1939), Szolnay Sándor – Szervátiusz Jenő (1939), Magdalena Rădulescu (1940), Nagy Oszkár (1940), Gy. Szabó Béla (1940), a Barabás Miklós Céh fiataljainak 2. kiállítása (1941), Gy. Szabó Béla (1942), Kovács Zoltán (1943).

■ Teljesen más jellegű, a közösségi együttlét hangulatát árasztó helyiség volt a kisebbségi magyar szellemi körnek helyet adó Újságíró Klub. Befogadó tereivel a Monostori út elején, a 17. szám alatti egykori br. Feilitzsch-palota emeleti traktusában nyílt meg, és kávéházi rendszerben működött. A nemzetiségi lét görbe tükreként idézhető a szépíró és publicista Benamy Sándor leírása a klub belső életéről és mindenre kiterjedő szolgáltatásairól. „A bejárati ajtónál Kibédi Sándor, az örmény-perzsa kevercs borbélyköltő, akit megélhetésül idevettünk házi Figarónak, nagy fehér kendő felett éppen Hunyady Sándort borotválta.”¹³ Találkozóhelye volt ez sokáig a Tanácsköztársaság bukása után ide menekült emigránsoknak is, akiket a román hatóságok csakis azért tűrtek meg, mert szemben álltak a Horthy-rendszerrel.

Följártak ide kolozsvári képzőművészek is, különösen akkor, amikor egy-egy kiállítás kapcsán máshonnan jött művészekkel találkozhattak. Állandó vendége volt e körnek a szobrász Szabó Vera és élettársa, az ügyvéd Náthán Mór. Az egykor dúsgazdag családból származó Náthán Mór lelkes műpártolóként a haza-hazalátogató Nagy Istvánt pártfogolta. Szabó Vera megrendelést is kapott a klub irányítóitól, illetve a Kisebbségi Újságíró Szervezettől. Egy kisebb szoborgalériával rendezte be a teret. Hengeres talapzatra állított egész alakos modelleket láthattak itt, az erdélyi művészet talán első karikatúra szobrait. Jellemző attribútumaik nyomán az Újságíró Klub tagjai téveszthetetlenül felismerhették a megmintázottakat. A sorozat első tagja Paál Árpád, nemzetiségi jogvédő vezércikkei nyomán sisakkal és karddal jelenik meg. Szász Endre lapszerkesztő alig takart meztelenségében jelképezi az igazmondás védtelenségét. Nyirő József múltjára a papi ornátus, éles hangú publicisztikájára az aránytalanul nagy fej utal. A pán-síp és színészi maszk Kádár Imre költő és később színigazgató vonzódásait mutatja föl. A kezében vándorbotot tartó, csizmás Zágoni István megjelenítésére talán Benedek Elek epitetonja szolgált, aki Globetrotter Pistának nevezte őt. A roppant széles homlokú, széles mellű Hunyady Sándor attribútumok nélkül is fölismerhető volt. Székely János, az alacsony, tömzsi kis ember, egykori emigráns, az Újságíró Klub alapítójaként kapott helyet a portrégalériában. Ligeti Ernő zárta a sort, mint a lantján lágy hangzatokat pengető költő és szépíró.

Szabó Verának a helyszínen, a klubban állt modellt Georgij Baklanov, az egykori moszkvai cári opera baritonistája, aki 1927–28-ban a kolozsvári Román Operában lépett föl.¹⁴

Az Újságíró Klub termei hatalmas ablakaikkal és a sötétítést biztosító, padlóig érő brokátfüggönyeikkel kellő fényviszonyokat biztosíthattak a kiállításoknak is. 1925 és 1936 között közel húsz, nagyjából igen színvonalas kiállításnak biztosított helyet ez a közösségi tér.

Nagy Imre pályakezdésének korai kiállításával (1925) kezdődik a tárlatsorozat. Ezután sűrű egymásutánban jelentkeztek a korabeli erdélyi művészet alkotói. Jándi Dávid (1925), Dömötör Gizella (1925), Balla Béla (1926), Ferenczy Noémi – Ziffer Sándor (1926), Szolnay Sándor (1926), Klein József (1927), Jándi Dávid (1927), Szabó Vera (1928), Udvardy Ignác (1928).

Minden vonatkozásban premiernek számított dr. Elekes Miklós kezdeményezése: gyermekrajzok kiállítása a klubban (1929), melynek katalógusában a pszichológus orvos és műpártoló tipológiai és lélektani elemzése olvasható. Ezután, talán a gazdasági válság miatt néhány éves szünet következett, majd újabb je-

lentkezéssel zárul a sorozat: Perlrott Csaba Vilmos (1934), Szolnay Sándor (1935), Grünfeld Alfréd (1936).

Képek a Minervánál

■ A kolozsvári Minerva nyomda – teljes nevén Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet RT – emblematikus intézménye volt az erdélyi magyarságnak. Működése során (1920–1948) az erdélyi magyar könyveknek mintegy felét adta az olvasók kezébe. Elsődlegesen tankönyvek kiadására hozták létre, melyekre a ki-sebbségi sorsban égető szükség volt. Ezután fokozatosan a magyar szellemi élet egész spektrumának támogatását vállalta magára az intézmény. Jelentős volt hozzájárulása a képzőművészeti élethez is. Megfelelő helyiséget biztosított a *Pásztortűz* folyóirat illusztrálóinak a folyóirat kiadását ugyanis, akárcsak java-

részt az Erdélyi Helikonnak és az Erdélyi Szépműves Céh könyveinek, szintén ez az intézmény vállalta.

Emeletes székházát és melléképületeit a Minerva a Brassai utcában megszerzett telken 1924-ben rendezte be. Fő épületének manzárdján Szolnay Sándor és Szevátiusz Jenő festészeti és szobrászati magániskolája működött, mely egyben a korabeli szellemi élet találkozó helye is volt.

A fölépült nyomdaépület átadásának ünnepi mozzanatához tartozott első képkiallításuk megnyitása 1925 januárjában. A manzárd tágas termében Börsök Samu nagybányai festőművész alkotásait sorakoztatták föl. 1925 és 1940 között néhány éves megszakítással összesen húsz kiállítást rendeztek itt; nagyjából annyit, mint az Újságíró Klubban.

A jelentősebb alkotókat fősorakoztató tárlataik: Szevátiusz Jenő – Gy. Szabó Béla – Vásárhelyi Z. Emil (1934), Szopos Sándor (1935, 1938), Simon Béla (1936, 1940), Pataký Sándor (1936, 1940), Macalik Alfréd (1936), Klein József (1937).

Vállalkozásaik közé tartozott a Szatmárnémetiben havonta kétszer megjelenő *Új Cimborá* gyermeklap (Benedek Elek *Cimborájának* utóda) gyermekrajzainak országos bemutatója. Erre az eseményre 1938 tavaszán került sor.¹⁵

Más terek, más helyek

■ Az alkalmi kiállítótermek sokaságánál, melyekről az alábbiakban, a teljesség igénye nélkül szó lesz, nem az időrendi sorrend az áttekintés elsődleges szempontja, hanem a hely valamelyes ismertsége, látogatottsága, egy-egy tárlat súlyának kritikai visszhangja.

A Tornavívoda. A gr. Kendeffy Ádám kezdeményezésére, a reformkorban alakult intézmény, nagy kert közepén a Széchenyi tér keleti felében állott, és a korai idők, a millennium előtti korszak legátfogóbb kolozsvári tárlatának adott helyet. Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat alkotóinak műveit fogadta be az 1890-es év tavaszán.¹⁶ Bár a helyiséget Telepy Károly, a társulat mütárosa vezetésével és kolozsvári művészek segítségével igencsak vonzóvá alakították, délszaki növényekkel díszítették, és külön festőállványokon emeltek ki fontosabb műveket, a kezdeményezésnek nem volt folytatása. Az épület más rendeltetéseket kapott, majd lebontották.

Református Teológiai Intézet. A Nagyenyedről Kolozsvárra költöztetett teológiai fakultás számára 1895-ben a Postakert utca és a Trencsin tér sarkán emelt impozáns épület dísztermével és más helyiségeivel is több alkalommal fogadott be képzőművészeti tárlatokat. Termeiben mutatta be először Ács Ferenc 1908-ban egy csoportkiállítás keretében impresszionisztikus képeit. Olyan újszerű műveket, melyek a konzervatív kolozsvári közönségben „méltó felzúdulást” keltettek.¹⁷

Gruzda János, a teológiai képzettségű pap-festő itt szervezte mindhárom kolozsvári egyéni kiállítását (1924, 1926, 1927). Ugyanitt állított ki Kolozsvárra költözése előtt D. Berde Amál (1925).

Nagyobb szabású tárlattal utoljára a Károli Gáspár Irodalmi Társaság művészeti szakosztálya állított ki itt 1933-ban, amelyen a pályakezdő Gy. Szabó Bélának bemutatkozási lehetőséget nyújtott.¹⁸

Unitárius kollégium. A Pákei Lajos által tervezett, 1901-ben megnyílt kétemeletes impozáns épület több teret is biztosíthatott kiállítások szervezésére. Tágas rajztermében működött 1935-től a világháború kezdetéig a Szopos Sándor

– Tóth István vezette képzőművészeti szabadiskola, melynek növendékei év végi kiállításait is itt szervezték. A grafikus Tóth István egyéni tárlatokon is bemutatkozott (1928, 1931). Shakirov Sebestyén, a kazanyi orosz–tatár származású festő a dévai várról, a vallásalapító Dávid Ferenc rabságának helyszínéről készült képeiből mutatott be itt 1929-ben. Shakirov hadifogolyként került Erdélybe, és itt véglegesen megtelepedve unitárius vallásra tért át.

A Farkas utcai Teleki-palota. Kivételesen és egyedi alkalommal a késő barokk épület adott otthont képzőművészeti kiállításnak. A Barabás Miklós Céh tagjainak bemutatkozó tárlatát fogadta be 1930 tavaszán.

New York kávéház. A kolozsvári művészek rendszeres találkozásainak, a tréfasan csak Dumapostának helyet adó főtéri kávéház színvonalas tárlattal búcsúztatta a Temesvárra költözött kolozsvári főiskola tanárait. Az 1933-as tárlaton hat festő és két szobrász mutatta be alkotásait (Aurel Ciupe, Catul Bogdan, Tassy Demian, Walter Widmann egykori tanárok, valamint Szolnay Sándor, Emil Cornea, Szervátiusz Jenő).

Akadémiai Kollégium (Colegiu Academic). A neves román építész George Cristinel tervezte épület a Farkas utcában 1939-ben az Astra védnöksége alatt az erdélyi román művészek nagyszabású tárlatának adott otthont. Az Észak-Erdélyben maradt román közösség azután a **Fémipari Munkások Otthonában** (Fejedelem, később Dobrogeanu-Gherea utca) rendezett kiállításokat (1942, 1943).

Egyetemi Könyvtár. Tágas terei a sétatéri Múcsarnok fölépülése előtt fogadtak be számon tartott művészeti kiállításokat: 1941-ben a Felvinczi Takács Zoltán által szervezett Erdélyi Művészeti Kiállítást, 1942-ben a Kolozsvári Művészeti Hetek tárlatát. De ugyanezen a helyen kisebb egyéni kiállítások is helyet kaptak 1942-ben. D. Berde Amál és a nagybányai művésztelep alkotója, Nagy Oszkár mutatkozott be itt.

Kolozsvár Múcsarnoka

■ Kolozsvár művésztszadalmának számbeli és minőségi gyarapodásával párhuzamosan érlelődött egy méltó kiállítási hely, korszerű múcsarnok fölépítésének terve. A Barabás Miklós Céh, az erdélyi magyar művészek egyesülete alapításától kezdve szorgalmazta az annyira égető kérdés megoldását. Bemutatkozó kiállításuk alkalmával, 1930 tavaszán Kós Károly, a céh elnöke már a megvalósítandó programponctok közé sorolta ezt a teljes művészközösséget érintő kérdést. A rá jellemző tettekkészséggel Kós nem maradt meg az óhajok és igények szintjén. Jövőbe látóan készítette el az épület látványtervét, amit még abban az évben, az összerdélyi művészek 1930-as tárlatán ki is állított. Ígéretnek elhangzottak a román kultuszminisztérium államtitkára részéről, de a sűrű kormányváltozások miatt semmilyen elmozdulás nem történt.

Ezután már a bécsi döntést követő új helyzetben került napirendre a kérdés. A magyar törvények előírása szerint 1941-ben újjáalakult Barabás Miklós Céh szorgalmazására Kolozsvár városvezetése vette kezébe az ügyet. A 150 ezer pengő építési költségből, amit a város magára vállalt, a művészegyesületnek csak 30 ezer pengőt kellett előteremtenie. Ennek fejében a tervezett épületet tíz évre ingyen vehették volna használatba. Csakhogy a művészegyesület ennyi pénzt sem tudott összeszedni. Így a megoldás a város művészetkedvelő polgármesterére, dr. Keledy Tiborra hárult. Keledy bevonta a tervbe a magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot. Tétélesen mindez a városi tanács 1942. március 27-i

ülésének előterjesztésében fogalmazódott meg. „A város vezetősége hajlékot akar nyújtani a város képzőművészeinek, és erre a célra Kós Károly műépítésszel elkészíttette a Múcsarnok tervét is, amelyet az eredeti elgondolás szerint a Sétatér fő útvonalától jobbra fekvő és a Rákóczi útra átvezető hídhoz vivő át- lós út közelében levő területen szándékoznak felépíteni. Az épület felépítéséhez a kultuszminisztérium 60 000 pengővel, a város ugyancsak 60 000 pengővel járulna hozzá, míg a költségek többi részét társadalmi úton teremtenék elő.¹⁹

Miután a vállalkozóval, Rácz Mihály építőmesterrel megállapodtak, 1942 ta- vaszán megkezdődtek az építkezések. Mint Szolnay Sándornak egy pár éve elő- bukkant festménye mutatja, a nyár folyamán a vörös téglafalak már kiemelked- tek a földből. Az építkezés, kisebb módosulásokkal 1943 tavaszán fejeződött be.

Szolnay Sándor: *Az épülő Múcsarnok*, 1942

Kós 1930-as tervének stílusában és tömegében nem történt lényeges változás. Az eredeti tervvel szemben nemcsak kettő, hanem mindhárom kiállítóhelyiség felülvilágítást kapott. Legszembetűnőbb különbség az épületnek a szimmetria- tengelyhez képest, tükörben való teljes elfordítása volt.

A Bauhaus jellegű épület előcsarnokából hármastagolású köríves átjáró ve- zet a központi négyzetes alakú nagy kiállítóterembe, melynek két oldalán két oszlop csupán illuzórikusan osztja a teret, szabad átjárást biztosítva a két oldal- terembe. Ilyenformán a három kiállítási terem egy átlátható, egységes csarnok- belsővé alakul, ahol a központi tér fölmagasodik.²⁰

Az épület emeleti részén külön műtermet alakítottak ki, melyet Szolnay Sán- dor foglalhatott el. Az erdélyi művészet élvonalbeli festőjének, a Barabás Miklós Céh titkár-műtárosának innen – képletesen – rálátása nyílt a művészeti élet egészére.

Az ünnepélyes fölavatásra 1943. március 27-én került sor, amikor a résztvevők „egy pillanatra megfeledkeztek a háborús gondokról”.²¹

Ez az épület a háborús frontátvonulásig olyan nagyszabású tárlatoknak adott helyet, melyekhez hasonlóra sem korábban, sem később nem volt példa. Ezek között említendő a megnyitó kiállítás, mely az erdélyi, illetve az Erdélyből el-

Csoportkép a kolozsvári Múcsarnok 1943-as tárlatán.

Balról jobbra: Vásárhelyi Z. Emil, Szervátiusz Jenő, Andrásy Zoltán, Szolnay Sándor

származott alkotók munkáinak adott helyet. Itt mutatkozott be az újjászervezett Barabás Miklós Céh. Áttekintő képet nyújtott az erdélyi közösség számára *Az elmúlt harminc év magyar festészete* című kiállítás, a *Szinyei Merse Társaság tagjainak tárlata*, a *Székelyföldi ösztöndíjasok* kiállítása.

László Gyula, a kor erdélyi művészetében olyan jelentős helyet foglaló művészettörténész két fontosabb írásában is foglalkozott a kolozsvári Múcsarnok meghatározó szerepével. Míves fogalmazású sorai, a jövőt még nem sejtető történelmi vízvázalstón, múltról-jelenről adtak számot.

„Kós Károly épülete áll, s az erdélyi művészetnek végre van otthona. [...] Együttal kitűnő alkalom ez a kiállítás arra is, hogy Erdély élő művészetéről képet alkothassunk, színvonalát és jelentőségét megmérhessük.”²² „A művészeknek többé nem kell szűk és rosszul világított helyiségekben kiállítaniok, hanem kiléphetnek a fénybe, s megmutathatják magukat.”²³

Csak terv maradt, megvalósulatlan álmom, hogy a Múcsarnoktól a Szamos-híd felé eső területen az erdélyi művészet állandó képtárát építsék meg. Ez mintegy meghosszabbítása lett volna a Kós-féle épületnek. A háború minden ilyen elgondolást illuzórikussá változtatott. A közelgő front és Kolozsvár bombázása (1944. június 2.) után álcázott légelhárító ütegeket telepítettek a Sétatér fái alá. Nemso-

kára maga a Múcsarnok is megsérült a német–magyar csapatok visszavonulása-kor. A közelében álló Szamos-híd fölrobbantásának iszonyatos légnyomása szinte megemelte a Múcsarnok tetőzetét.

A sebtében helyreállított épületben 1947-től szerveztek nagyobb kiállításokat. Később a kolozsvári Képzőművészeti Főiskola vette birtokába az épületet.

A Múcsarnok egy mai felvételen, Beyer M. Katalin fényképfelvétele

Csak a Szolnay-műterem hangulata emlékeztetett még egy ideig egy letűnt korszak nosztalgias idejére. Hozzá tértek be a szovjet munkaszolgálatból hazatért festőtársak is. A tüdőbajával küszködő festőt a kilakoltatás veszélye fenyegette. Közbenjárásokkal azonban a múcsarnoki műteremlakásban mégiscsak megmaradhatott. Mígnem egy tavaszi influenzától 1950 áprilisában öröklétre nem szenderült. Abodi Nagy Béla festőművész emlékezése szerint megmaradt iratai, köztük a Barabás Miklós Céh nem egy dokumentuma, a szemeteskosárba kerültek.

■ JEGYZETEK

1. Maksay Albert: *Kolozsvár képzőművészeti élete a kisebbségi sorsban*. In: Művészeti Hetek, Kolozsvár, 1942. Tanulmánykötet és katalógus. Bp., 1942. 35–45.
2. *A lyceum rajztanoda...*Hetilap 1853. júl. 27. 39. sz. 31.
3. Murádin Jenő: *Kolozsvár képzőművészete*. ARTprinter Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy, 2011. 60–62.
4. Uo.41–42.
5. Uo. 37.
6. Kacziány Ödön: *Emlékeimből. – A Nemzeti Szalon első vidéki kiállítása Kolozsváron*. Pásztortűz 1930. 23. sz. 552–554.
7. Murádin Jenő: *Kolozsvár képzőművészete*. i. h. 91–96.
8. *Művészek képkiallítása Kolozsvárt*. Ellenzék 1903.aug. 22. 189. sz. 2.
9. Dutka Ákos: *A „Holnap” városa*. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1964. 151.
10. Lukács Hugó: *Új Magyar festők tárlata*. Kolozsvár 1909.jún. 4. 124. sz. 3.

11. Jenő Murádin: *Count Géza Teleki and the Transylvanian Connections of the Artists' House*. A Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve, 2005–2007. Bp., 2008. 153–159.
12. *Collegium Artificum Transylvanicorum – Erdélyi Képzőművészeti Szalon*. Katalógus, 1921.
13. Benamy Sándor: *A XX. században éltem*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1966. 273.
14. Murádin Jenő: *Szabó Vera (1890–1966)*. In: *Képzőművészeti írások*. Szerkesztette KántorLajos. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1984. 65–86.
15. *A Minerva-tárlatok. Egy kisebbségi intézmény kultúrmissziója*. In: Murádin Jenő: *A biedermeiertől az avantgárdig*. Tanulmányok, esszék. ARTprinter Könyvkiadó, Sepsiszentgyörgy, 2018. 161–167.
16. *A képkiallításról*. Kolozsvár 1890. ápr. 1. 75. sz. 1.
17. Murádin Jenő: *Ács Ferenc, az impresszionizmus erdélyi úttörője*. Litera-Veres Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008. 13–14.
18. Kós Károly: *A Károli Gáspár Társaság művésztárgjainak kiállítása*. Erdélyi Helikon 1933. 1. sz. 78–80.
19. Románia Országos Levéltára Kolozs megyei igazgatósága – Kolozsvár város levéltára. Jegyzőkönyv a városi tanács 1942. március 27-i előterjesztéséről. Mikrofilm.
20. Murádin Katalin – Murádin Jenő: *A kolozsvár műcsarnok*. Műemlékvédelem 2010. 1. sz. 10–24.
21. (sz.): *Körséta a kolozsvári műcsarnok első tárlatán*. Ellenzék 1943. ápr. 3. 75. sz. 2.
22. László Gyula: *A kolozsvári műcsarnok és az élő erdélyi képzőművészet szemléje*. Hítel 1943. 4. sz. 243–256.
23. László Gyula: *A kolozsvári műcsarnok megnyitőkiallításának tanulságai*. Erdélyi Múzeum 1943. 2. sz. 299–315.

